

Mellom krig og fred

Taler

Einar Gerhardsen

Dato

1 januar 1949

Sted

NRK

Omstendigheter

Nyttårstale

- 1 Kjære lyttere,
Når kongen ved Stortingets åpning på nyåret skal lese trontalen, vil han igjen
måtte begynne med den setningen som vi kjenner fra etterkrigsårene. Det rår
fremdeles krigstilstand med Tyskland og Japan. Denne enkle setningen vil
5 minne oss om at Norge er med i en verden som etter tre og et halvt år ennå ikke
har fått fred. Før seierherrene har gjort opp etter den krigen som de vant i
fellesskap, må mennesker og nasjoner forberede seg på å møte en ny krig. De
fleste av oss syns vel at det hele etter hvert blir så meningsløst at en ikke kan orke
stort mer. Skal det da ikke være grenser for det vår generasjon må gjennom.
- 10 Verst av alt er følelsen av at det er så lite vi kan gjøre for å hindre nye ulykker.
Det ville vært lettere hvis vi hadde en positiv fredsoppgave å gå inn for.
- Etter min mening har vi en slik oppgave. Samarbeidet om Europas økonomisk
15 gjenreisning er et viktigere fredsarbeid enn de fleste er klar over. Europa vil
riktignok ikke få tilbake den maktstilling som det en gang hadde. Men et
økonomisk gjenreist Vest-Europa vil med sine 250 millioner innbyggere, med
sitt rike næringsliv, sitt demokrati og sin kultur, alltid være en maktfaktor. Så
lenge denne verdensdelen ligger økonomisk nede, vil den være en fare for freden.
- 20 Når de vesteuropeiske land blir gjenreist, økonomisk og militært, vil de i kraft av
sin beliggenhet og sin fredsvilje, representere en fredsfaktor av stor verdi. Alt det
vi kan gjøre for en hurtig og effektiv gjenreisning av den verdensdelen vi sjøl
hører hjemme i, vil derfor også være en god gjerning i fredens tjeneste.
- 25 I midten av januar får vi resultatet av det utredningsarbeidet som målsmenn for
de tre skandinaviske land holder på med, for å få lagt til rette grunnlaget for
drøftelsen av et utenrikspolitisk og forsvarspolitisk samarbeid mellom

30 Danmark, Sverige og Norge. Som forholdene har utviklet seg blir det ingen lett
oppgave å finne fram til en felles linje i disse for oss alle så livsviktige spørsmål.
Men vi ser vel klart for oss, på den ene siden, den tragedie det ville være om våre
veier skulle skilles, og på den annen side, de åpenbare fordeler som et samarbeid
og en felles linje ville bety. Vi må derfor gjøre det vi kan for at de skandinaviske
landene i fellesskap skal kunne møte de farer som kan komme til å true vår fred
35 og frihet.

Under alle omstendigheter må vi i Norge føre videre arbeidet med å bygge ut et
effektivt militært forsvar. Det vil bli en tung bær å bære fram. Det betyr mindre
mat og klær enn vi ellers kunne fått. Færre boliger, og en lengre utsettelse enn
40 ellers nødvendig med løsningen av de mange viktige tiltakene som vi alle ønsker
gjennomført. Men de fleste av oss er vel klar over at vi ikke har noe valg. Freden
og friheten er viktigere enn materielle verdier. Gjennom sine programmer har
alle de politiske partiene forpliktet seg til å gå inn for oppbyggingen av et sterkt
forsvar. Inntil hendelsene i Tsjekkoslovakia i februar stod også alle partiene
45 sammen om forsvarsbevilgningene, men senere har ett enkelt parti brutt ut av
samarbeidet. Det store flertall av folket står framleis samlet om forsvaret, og det
er betryggende å vite at det omfattes med større interesse i dag enn noen gang
før. Et typisk utslag av den sterke forsvarsviljen er tilslutning til Heimevernet,
som nå har over 100 000 medlemmer. Innenfor Heimevernet blir det gjort et
50 usedvanlig stort og oppofrende arbeid, som fortjener den største anerkjennelse.
Alle som har høve til det, bør finne sin plass i Heimevernet.

En effektiv sikkerhets- og fredspolitikkk krever mer enn et sterkt militært forsvar.
Den forutsetter også beredskap på det økonomiske, sosiale og kulturelle
55 området. På alle felter der viktige oppgaver skal løses, støter en imidlertid på
vansker som melder seg, fordi verden befinner seg i en mellomtilstand mellom
krig og fred. Så lenge denne tilstanden behersker verden, vil alle land og
mennesker lide under det. Det er en påkjenning som ikke bare skaper materielle,
men også psykiske vansker. Vi har ennå ikke fridd oss fra belastningen av de
60 grusomme årene vi har bak oss, og vi tynges av bevisstheten om at det er
millioner av mennesker i verden som sulter, som er hjemløse, som lever i
uvisshet og uten håp for morgendagen. Og endelig kommer det til at vi
skremmes av tanken på hva framtida kan bringe oss. Alt dette betyr for mange
mennesker en psykisk belastning som er like alvorlige som fysiske lidelser. Dette
65 er den dystre bakgrunnen som vi må holde fast ved, om vi vil ha et sannferdig
bilde av situasjonen i dag. Men vi må aldri tro at situasjonen er uten håp. Vi får

derfor holde oss til det gamle ordet at vi må forberede oss på det verste og håpe på det beste. Og vi skal ikke bare håpe, men arbeide det vi evner for at vårt håp skal bli virkeliggjort.

Gjennom det store ansvaret som hviler på de vesteuropeiske land får også Norge sin del av ansvaret og sin del av oppgavene. Norge har også forutsetninger for å gjøre en innsats. Vi er i den lykkelige situasjon at det store flertallet er enige, ikke bare om utenriks- og forsvarspolitikken, men også i det vesentlige om sosialpolitikken og om den alminnelige kulturpolitikken. Betydningen av dette nettopp i en slik krisetid kan vi ikke vurdere høyt nok.

Det er derimot ulike meninger om den økonomiske politikken. Noe annet ville vel være unaturlig i et folk der det er økonomiske motsetninger. Det er delte meninger om pengepolitikken og pris- og lønnspolitikken, om formene for reguleringene i den knapphetsperioden vi er inne i, og om andre spørsmål av stor betydning for ulike grupper i samfunnet. Striden om disse viktige spørsmålene kommer vi ikke utenom, men vi bør prøve å føre den på en måte som sømmer seg et demokratisk folk. Det er ikke som mange tror noen ulykke at det er politisk strid, det er jo nettopp det som kjennetegner et demokratisk samfunn. I diktaturstatene er det ingen politisk strid, der er det bare ett parti og én mening. Det er sagt så ofte at demokratiet og friheten ikke er verdier som en har vunnet en gang for alle, og det er heller ikke verdier som er uforanderlige. Skal en bevare dem, må de fornyes og utvikles slik at de til enhver tid svarer til tidens krav.

Når det gjelder formen for den politiske debatten, tror jeg det er viktig å være merksam på at ikke minst de unge i dag foretrekker en nøktern og strengt saklig form, fremfor store ord og løse påstander. Kunne hver enkelt av oss være i stand til alltid å ha som utgangspunkt respekt for en politisk motstanders oppfatning, så vil mye være vunnet i retning av saklighet. Etter frigjøringen har den politiske debatten i Norge ligget på et betydelig høyere nivå enn før krigen. Når vi nå går inn i et valgår, bør det være maktpåliggende for oss alle å prøve å holde en saklig tone. Noen og hver av oss gjør kanskje klokt i å huske at vi skal leve både som mennesker og partier også etter valget. Det ville være ille om det i valgkampens hete skapes unødige motsetninger, som vil vanskeliggjøre et samarbeid, som vi under alle omstendigheter trenger å ha også etter at valgslaget er endt.

I et demokratisk samfunn skal det være likhet mellom alle borgere. Ved valget

har alle en stemme som de kan bruke eller la være å bruke. Enhver har rett til og oppfordring til å ta aktiv del i samfunnslivet og i den politiske virksomheten og ved det få den innflytelse det gir. Men ingen skal ha privilegier og særrettigheter i
110 kraft av eiendomsrett eller stillinger. En skal heller ikke ha særrettigheter på grunn av medlemskap i en bestemt organisasjon. Det siste er særlig aktuelt i en tid da praktisk talt alle grupper i samfunnet er organisert i sterke organisasjoner. Det gjelder arbeiderne, arbeidsgiverne, bøndene, fiskerne, legene og andre i de såkalte frie yrker, og det gjelder organisasjonene innenfor produksjon og
115 omsetning. Ikke minst i forholdet til organisasjonene står demokratiet overfor problemer som de må prøve å løse slik at organisasjonene ikke kommer i motsetnings- og kampforhold til samfunnet, men kan gå inn i vårt demokrati som nødvendige og nyttige samfunns- og samarbeidsorganer.

120 Men framfor alt vil demokratiets framtid være avhengig av den enkeltes innstilling til demokratiet. Det må stå klart for hver enkelt hva demokratiet betyr, og hver dag skal vi vite med oss sjøl at det bare er den samfunnsformen vi vil leve under. Vi skal vite at demokrati ikke bare betyr rettigheter, men også plikter. Demokrati betyr frihet, men ikke en frihet for den ene som begrenser
125 andres frihet. Demokrati betyr rett til å hevde en mening, men også plikt til å anerkjenne andres rett til å hevde en annen oppfatning. Demokratiet har vel også noe med moral å gjøre, med sanndruhet, ærlighet og alminnelig anstendighet. Og med det er vi inne på et menneskelig problem som i denne tiden kanskje er aktuelt for mange. Hver enkelt av oss må prøve å få orden i vårt
130 eget liv og i våre egne personlige problemer. Først da vil vi være i stand til å ordne vårt forhold til hjemmet og familien, til arbeidsplassen og til samfunnet.

Når vi nå har det fjerde etterkrigsåret bak oss, kan det være grunn til å se på resultatene av det norske folkets felles innsats i disse årene. Vi kan snart bli enige
135 om at det er mange ting vi gjerne ville ha hatt annerledes. Det vi ikke liker skyldes dels årsaker som vi ikke har hatt noe herredømme over, men det skyldes vel også til en viss grad sviktende evne hos oss sjøl. Når disse etterkrigsårene en gang skal ses i historiens lys, tror jeg allikevel at de vil bli stående som gode år i det norske folks historie. I en tid da forholdene både ute og hjemme har vært
140 alvorligere og vanskeligere enn kanskje noen gang før, har dette folket løst store og krevende etterkrigsoppgaver.

Fattige og ribbet som vi var etter krigsårene har vi bygget landet. Og i disse årene skapt flere varige verdier enn noen gang før i en tilsvarende periode. Vi har nok

hatt det vanskelig, slik at vi alt under krigen visste at vi måtte få det i de første etterkrigsårene, men hvis det nå ikke kommer nye og uforutsette vansker, er det grunn til å tro at vi har den tyngste etterkrigstiden bak oss, og at vi går lettere og lysere tider i møte. Det vil vel ikke gå så fort. Vi har ennå mange tunge tak å ta, men det vil gå framover.

La meg så til slutt få sende en varm hilsen til alle landsmenn. De som er hjemme og de som er ut i den vide verden for lengre eller kortere tid. En takk til alle for god innsats til gagn for Norge, og et oppriktig ønske om alt godt i det året vi nå er gått inn i.

Kilde:

Bjørn Magnus Berge: Statsministerens nyttårstaler gjennom 70 år, Oslo 2016.

Relatert

· Einar Gerhardsens andre regjering 1945-1951

Regjeringen.no

Kilde

regjeringen.no

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/mellom-krig-og-fred>